

ФОРМИРАНЕ НА ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕДСТАВИ У УЧАЩИТЕ СЕ В ОБУЧЕНИЕТО ПО РОДИНОЗНАНИЕ

Петранка Шубекова

Създаването на ярки и съдържателни представи и формирането на научни понятия е една от основните задачи на обучението по родинознание - историческа част в IV клас. Някои автори считат създаването на представи за най-важна задача на обучението по история в началните класове, тъй като малките ученици още не могат истински да осъзнаят историческия процес. Затова началното училище трябва да разчисти пътя към възприемане на този процес да развие у учениците образни представи за важни процеси и явления. Това становище не трябва да се тълкува в смисъл, че в началното училище трябва да се създават само "представи" за изучаваните исторически явления, а в по-горните училищни степени да се върви към формиране на научни исторически понятия. Формирането на представите и понятията трябва да се изгражда в единство. "Няма два етапа в преподаването по история ... формирането на понятията трябва да се осъществява в процес на усвояване на фактите" - пише проф. А. В. Ефимов. И ако в практика това единство се нарушава, т.е. формирането

на понятията се откъсва от работата по създаване на представи или обратно - създаването на представи се откъсва от формирането на историческите понятия, се стига до формализъм. В единия случай учениците знаят фактите, но те не са обобщени и осмислени, а в другия - употребяват понятия, например "хан", "цар", "боляри", "богомилци" и т. н. без достатъчно да осъзнават тяхната същност. Те разкриват едно или друго историческо явление като изброяват факти, имена, хронологически дати, без да могат да вникнат в същността на явлението, повтарят заучени думи и фрази без анализ, без необходимото обобщение. Излишно се натоварва в такива случаи паметта, а бездейства мисълта.

Формирането на историческите представи и на историческите понятия е органическо свързано. Това не са различни етапи в обучението, а тясно взаимно обусловени моменти на единен процес. В съзнанието на учениците могат да бъдат изградени понятия само на тези явления и процеси, за които имат достатъчно пълни и конкретни представи. В процеса на обучението ние формираме преди всичко тези

представи, които са необходими за разкриване понятия и за отделяне на съществени признаци на историческите явления, които намират своето обобщение в тях.

Като създаваме представите, ние поставяме основа на понятията, а формирайки последните, ние развиваме, обогатяваме и конкретизираме представите на учениците.

Този процес може да бъде разделен на отделни етапи само условно. При това през цялото време трябва да имаме предвид тяхното единство и взаимна обусловеност. Много е важно да се определи правилно съотношението между фактите и обобщаващите (социологически) изводи. Опитът показва, че достатъчното обобщаване на конкретния материал и отказът от въвеждане на достъпни за учениците социологически обобщения пречат за дълбокото усвояване на изучаваните исторически процеси.

Необобщените и несистематизирани факти остават в съзнанието на учениците на равнището на случайните представи. От друга страна, недостатъчната конкретизация на историческите явления, излишният социологизъм лишават познанията на учениците от необходимата убедителност, пълнокръвност, доказателственост.

При изграждането на исторически представи у учащите се много важен етап се явява организацията на такава познавателна дей-

ност, която насочва интелектуалните усилия към осмисляне на типичните черти и закономерности на историческия процес, като съществен признак на историческото понятие.

Какви условия и предпоставки съществуват за създаване на исторически представи?

Преди всичко за да се отговори на този въпрос, трябва много добре да се познават психофизичните особености на четвъртокласника, неговата нагласа за възприемане на исторически знания от мотивацията за учебен труд по родинознание. Подходът на учителя към учениците, неговото отношение към преподаване на историческите знания, оптималното използване и дозиране на методите и формите на обучение по история - всички тези фактори заемат изключително важно място при изграждането на историческите представи.

Възрастовите особености на четвъртокласниците обективно извеждат на преден план ония методи, чрез които в съзнанието на децата се създават определени представи за историческите явления по пътя на изграждането на ярки представи за тях. Разкриването на характерни детайли и акценти в събитията, дейността на личностите на базата на живото слово на учителя, използване на нагледни средства, откъси от художествена литература, посещенията в музеи създават трайни

опори за “запечатване” в съзнанието на учениците представи за създаването на българската държава, за ролята на новата религия - християнството върху българите и България, славянската писменост, съпротивата на българите, за историческите личности.

Имайки предвид възрастовите особености на четвъртокласниците, дългогодишните ми наблюдения и практика, стигнах до заключение, че най-подходящи методи за осъществяване на целите и задачите на обучение по родинознание в IV клас са: словото на учителя т.е. устното изложение и нагледността преди всичко изобразителната нагледност.

Посредством яркото изложение на историческите факти със силата на живото слово у учениците се изграждат конкретни образи, картини от миналото. Художественият разказ присъства в почти всички мои часове, защото темите са значими и задължаващи: “В началото бе родът”, “Старите богове - хан Крум и неговите наследници”, “Свещените букви - Св. св. Кирил и Методий”, “Княз Борис покръстител”, “Цар на всички българи и ромеи - Симеон I”.

Давайки картината на събитието за създаването на българската държава, осъществяват и дидактическата задача за създаването у учениците на конкретни представи разказвайки емоционално за победите на хан Крум, цар Симеон, цар

Иван Асен II, осъществявам и дидактическите задачи за създаването у учениците на конкретни представи за исторически явления. Историческите събития в разказа са разкрити чрез показване на конкретните действия на неговите участници. Тези хора са обхванати от определени чувства, стремят се към определени цели, преодоляват трудности. Учениците с интерес следят развитието на събитията, радват се на победите и се огорчават от несполуките на историческите герои. На това се основава и емоционалното въздействие на разказа.

В живото изображение художествения разказ се съчетава с картинното описание на историческата обстановка, в която е станало събитието - например местността Онгъла, сражението при Върбишкия проход между хан Крум и Никифор I Геник; р. Ахелой през 917 г. с цар Симеон, на външния облик, облеклото, въоръжението им. Учениците с огромен интерес и внимание следят развитието на историческите събития, особено точното описание на фактите, вплетени с разбор и обяснение. Следователно при излагане на най-важните исторически събития от националната история до 1396 г., чието изучаване има важно образователно и възпитателно значение, разказът оставя дълбока и ярка следа в съзнанието на четвъртокласниците.

При разглеждането на трагичните събития от българската история, е необходимо да се създадат у учениците съдържателни и точни представи за новото за тях историческо явление. Разказът се налага за насочване към определени изводи и обобщения - "Кои са причините за надмощие на Византия в лицето на император Василий II над цар Самуил в големия двубой между България и Византийската империя? Защо България изгубва своята независимост в началото на XI в. и в края на XIV в.?" При словесното описание в урока по история на събитията и явленията от миналото, в повечето случаи нямаме възможност да се спрем на непосредствени наблюдения на учениците върху предметите на нашето описание.

Като методическо условие за формиране на исторически представи конкретизацията поставя пред учителя изискването за онагледяване на учебния материал. Учебникът по родинознание дава добри възможности за използване ежечасно на илюстративния материал. Илюстрациите са свързани тематично с учебното съдържание и го онагледяват в оптимална за нашите условия степен.

Малка част от тях представят битови сцени - "Ежедневието на славяните", "В лагера на българите". Останалите илюстрации демонстрират т. е. те са се запечатали и представят на учениците важни

моменти от нашата средновековна история.

В урока "Старите богове - хан Крум и неговите наследници" са илюстрирани два значителни момента от началото на IX в. "Пиршеството на хан Крум след победата над император Никифор I" и "Хан Омуртаг - строител" с художник Димитър Гюдженов.

Няма да правя тук цялостен преглед на значимостта и ролята на илюстрациите като средство за създаване на исторически представи. Освен чрез илюстрациите, учениците разширяват и обогатяват своите представи при включване в уроците на изобразителната нагледност като макети, модели, картини, картографии, репродукции.

Особено внушителни и впечатляващи за учениците са картините на художника Димитър Гюдженов - "Княз Борис, посреща учениците на Кирил и Методий", "Княз Борис, монахът", "Цар Симеон и писателите". В учебника по родинознание е поместена и илюстрацията "Цар Симеон" на худ. Димитър Гюдженов. Но каква огромна и приятна бе изненадата, когато същата картина я видяха при посещение в картинната галерия на родния ни град Велико Търново.

Затова, когато имаха да обрисуват писмено "Как си представяте българския владетел в началото на X в.?", почти всички ученици от наблюдаваните две паралелки чет-

върти класове бяха обрисували цар Симеон. Следователно направените наблюдения доказват, че учениците си представят най-често онова, което са възприели зрително.

Представите за живота на българското болярство във Велико Търново винаги е свързана с представата за преславния Царевград Търново през X-XIV век.

Нагледна опора за създаване представа за величавата средновековна крепост Царевец и Трапезица е картината на Цанко Лавренов.

Следователно тук се налага изводът, че независимо от многостранната роля на нагледните средства, словесната нагледност влияе повече при формиране на исторически представи у учениците.

За усъвършенстване на учебно-възпитателната работа по родинознание и за формиране на конкретни представи, учениците трябва умело да оперират с понятията,

включени в програмата като насочим вниманието към проучване и установяване знанията на учениците за съдържанието на понятията от обществената среда; правилен подбор на учебното съдържание, понятията и фактите съобразно с възприемателните възможности на учениците; търсене и използване на подходящи, най-оптимални методически и дидактически прийоми в обучението; изграждане на система при формирането на представи и понятия и прилагането им в разнообразни практически задачи, които изискват от учениците да оперират с отделни понятия, явления и процеси; по-пълно използване на интеграционните връзки с другите учебни предмети; непрекъснато обогатяване на речниковия фонд на учениците, с цел повишаване интелектуалното равнище и формиране на конкретни представи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Добрев, Т. Формиране на общоисторически понятия у четвъртокласниците. Начално образование, 1971, № 1.
2. Коларов, Ст. Ролята на проблемно-познавателните задачи за формиране на исторически понятия. Начално образование, 1970, № 7.
3. Кушева, Р. Системен подход към подбора на историческите понятия в обучението по история. История и обществознание, 1984, № 3.
4. Бояджиев, Г. Съвременни възгледи за формиране на исторически понятия у учениците. Народна просвета, 1969, № 10.

FORMING STUDENTS' HISTORICAL CONCEPTS WHEN
TEACHING *NATIVE LAND KNOWLEDGE*

PETRANKA SHUBEKOVA

Summary

Formation of historical concepts in history studies

The paper includes conclusions of teaching experience, diagnostic, research and results of work with pupils in 4 classes during a period of two years.

According to analyses forming of historical concepts in pupils of primary classes is very difficult.

The process consists of some visual instruments in history studies classes: pictures, schemes, visits of museums and historical places.

These instruments may help full adoption of historical facts and events and may serve as a basic of building and forming of historical concepts.